

Teszt a nevelői attitűdök feltárásához

Az autonóm és a hatásos működésre törekvő iskola vezetői, tanítói, tanárai körében előbb-utóbb kialakul a késztetés az intézményi folyamatok és produkciók belső, önálló elemzésére, értékelésére. A stratégiaalkotáshoz, a "politika", a távlatok elővételezéséhez gazdag, azaz kiterjedt és mély tényismeret szükségeltetik. Ami a szervezeti, intézményi szintet illeti, kutatási és fejlesztési forrásokból lassan-lassan összeáll egy jó metódus, amellyel helyben is megkereshetők azok a vonatkozási pontok és kritériumok, amelyekkel aztán az adottságok és a működésjelenségek megragadhatók. Nem mondhatók el hasonlóak a tanítói, tanári csoportok szintjén kétségtelenül megnyilvánuló emberi erőforrások és események feltárásáról.

Ez a dimenzió egyelőre nem vonzza az iskolai folyamatokat szervezők figyelmét. Ugyanezt lehet állítani az *individuális* térről. Az iskolai nevelőtestületi kultúrának most még nem része a szubjektív elemek, összefüggések kitapintására irányuló törekvés, amelyeket ebben a közegben az intim szférához tartozónak ítélnék meg. Csakhogy itt nem egyszerűen morális vagy elnagyolt szakmai vélekedésekről lenne szó (odaadó vagy felületes, jól vagy rosszul dolgozó pedagógus), hanem többek között a nevelői attitűdök kifejezéséről, amelyek valójában nem is rangsorolhatók a pozitív-negatív skálán. Ezek a beállítódások viszont alapvető adottságai az iskolaműködésnek, kifejezésük nélkül hiányos a tényismeret. Franciaországban a 70-es és a 80-as években tapasztalható iskolai újítási „hullámban” a nevelői, oktatói attitűdök kifejezéséhez több eszközt is készítettek a szakértők. Ezek közül az egyik olvasható, tanulmányozható a következő oldalakon. Kidolgozói *G. Chappaz* és *J.P. Astolfi* – neves francia kutatók és módszertani szakemberek – voltak. Az eredeti változat a *Cahiers Pédagogiques* 247. számában található (1986 október) a 4. és a 9. oldal között. Az idea, a teszt alapvetése mindazonáltal a Montreáli Egyetem pedagógiai „szervizéből” származik. A sorok írója – akinek az instrumentum franciaországi alkalmazásáról is vannak tapasztalatai – több éven keresztül használta a tesztet a tanárképzésben és a pedagógus továbbképzésben. Menet közben többször is finomította a szöveget a hazai körülményeknek való megfeleltetés érdekében. Mindezek nem voltak lényegi változtatások. Az eszköz pszichometrikus kidolgozottságát sem érintették. Többek között például kiderült, hogy a hazai viszonyok között erőteljesebben kell ösztönözni arra, hogy a tesztel őnvizsgálatot végző határozottan válasszon a variációk közül. De a négy attitűd leírásában is némiképp érvényesíteni kellett a magyar kontextust. Végül nincs szó arról, hogy a teszt kutatási eszközként is használható lenne. Ajánlója egyszerűen csak föl akarja hívni a figyelmet az iskolaműködés személyi faktorai elemzésének fontosságára.

Önismereti teszt a nevelői, oktatói beállítódás kifejezéséhez

Kérem, hogy a teszt segítségével próbálja meg körvonalazni saját pedagógus-személyiségének jegyeit. Az ember, ha ismeri magát, ha igyekszik szakmailag tökéletesebbnek lenni, akkor van esélye arra, hogy hatásosabban tud közreműködni a csoporttevékenységben (a tantestületben, a növendékek közösségében).

A teszt segítségével – ha Ön is úgy akarja – föl lehet táni az Ön elképzeléseit, beállítódásait a tanításról, a képzésről, a nevelésről, a pedagógus szerepéről, a tanulói tevékenységről, a diák-tanár viszonyról, a pedagógust és a növendéket a tudáshoz, az iskolához és a társadalomhoz fűző kapcsolatokról.

A következőkben negyven megállapítást, ítéletet olvashat. Ezekkel kapcsolatban határozottan kell kifejeznie egyetértését, mérsékelt egyetértését vagy az elutasító véleményét. A megállapítások, ítéletek után mindenütt egy kipontozott sort talál. Kérem szépen,

hogy egyetértése esetén az illető megállapítást, ítéletet jelző betűt *kétszer* írja be a kipontozott részbe. *Mérsékelt egyetértés esetében egyszer írja be a nevezett betűt.* Ha nem ért egyet a megállapítással, ítélettel, akkor *hagyja üresen* a sor végén a kipontozott részt.

W: A pedagógus fő feladata az oktatási-képzési tartalmak és tevékenység programozása. Ő a képzés, oktatás mérnöke.

X: A növendékek gyakran éppen az oktatási rendszer ellenére tanulnak. A pedagógusnak valójában arra kell ügyelni, hogy az oktatási rendszer ne gördítsen nagy akadályokat az igazi tanulás elé.

K: A pedagógus nem pszichológus. Tanítani mindenekelőtt annyi, mint megjeleníteni a növendékekben azt a tudást, amivel az oktatás-képzés előtt nem rendelkeztek.

H: A tanárnak, tanítónak nem a tudás átszarmaztatása a fő feladata. Szerepe abban áll, hogy olyan gazdag nevelési környezetet hozzon létre a növendékek körül, amely hozzájárul ahhoz, hogy kifejleszthessék magukban a legjobb lehetőségeket, képességeket.

D: A növendékek saját jövőjük gazdái. Ezért mindent úgy kell csinálni, hogy ők maguk is részt vehessenek annak megválasztásában, amit fontosnak tartanak megtanulni.

U: A tanulás, a képzés tárgyának meghatározásában a növendék erősen érdekelt, kiindulva azokból a társadalmi és kulturális problémakörökből, amelyek őt érintik és érdeklik.

A tanár ugyan kigondolhatja a célokat, de az a jó megoldás, ha a tanulás tárgyát a növendékekkel együtt határozza meg. A célok természetesen minden tanuló számára egyformák maradnak.

M: Az oktatásnak, képzésnek a társas, társadalmi kapcsolatokra kell összpontosítani, tartalmát a benne részt vevők egyetértésével kell kialakítani, anélkül, hogy bármelyiküknek kiváltságai lennének ebben a folyamatban.

A: Az igazi ismeretszerzés forrásai a különböző társadalmi tevékenységek (politikai, közéleti, kulturális tevékenységek).

H: A tanári, tanítói szerep egyik alapvető összetevője a növendékek tisztelete, törekvéseik megértése.

E: Az egyén akkor tanul, ha olyan körben és körülmények között tevékenykedik, hogy aktivitását a társadalmi, társas gyakorlat részeként érzékelheti.

I: A pedagógus szerepe elsősorban abból áll, hogy elvezeti a gyermeket, a fiatalt oda, hogy az kétségeket támaszt saját világképével szemben, hogy képes és hajlandó lesz (képességeinek és érettségének megfelelően) egyéni és kollektív felelősséget vállalni a társadalmi fejlődésért.

C: A tanár, a tanító elsajátíttat. Ez annyit jelent, hogy meggyökerezteti a tanítványokban az értékes és új magatartásformákat. Ezzel együtt a pedagógus a meglévő nemkívánatos magatartásjegyek elhatárolására törekszik.

P: Tanulni annyi, mint változni! Ezért arra kell törekedni, hogy a növendék legyen tudatában a benne végbemenő változásoknak, annak a disszonanciának, amely a régi és a mai éjje között feszül.

Segíteni kell a növendéknek, hogy képes legyen és akarja is megoldani az ellentmondásokat, amelyek új álláspontokhoz, felfogásokhoz vezetnek. A nevelés méginkább emberré teszi az embert.

B: Egy kifejtést, magyarázatot, előadást úgy kell megszerkeszteni, hogy az egyszerűtől az összetett felé haladjon, így jelentősen meg lehet könnyíteni a növendékek dolgát.

T: Az ismeretek folyamatos gyarapodása a növendék érzelmeinek szűrőjén keresztül történik.

Azok a felfogásmechanizmusok, amelyeket a növendékek már elsajátítottak, befolyásolják a tanulás folyamatát, s azt, hogy a tudás milyen szerkezettel épül be az egyén intellektusába.

- O: A „próbálkozások és tévedések” alapján szervezett képzés különösen határos.
- Ha a növendék gyorsan megismeri tevékenységének eredményét, akkor növekszik a sikeres megoldások valószínűsége, lehetősége.
- S: A siker sikert vonz maga után. Az ember arra tájékozódik, ahonnan jutalmat, pozitív megerősítést remél. A jutalom maga a siker és a siker kulcsa.
- J: A tudásszerkezetek, amelyeket a növendék az egyik területen megszerz, átválthatók (transzferálhatók) más területre is.
- F: Bárki bármit is mond, az iskola fő feladata az ismeretek gondos átszármasztatása.
- O: A jó tanár tökéletesen megtervezi és megszervezi azokat a helyzeteket, amelyekben a növendék a gyakorlatban is alkalmazhatja a megtanult új ismereteket, magatartásformákat.
- A pedagógusnak bátorító beavatkozásokkal kell segíteni felfedezni és elsajátítani a leghasznosabb és leghatásosabb magatartásformákat, hogy a hasonló feladatokban a növendékek szinte automatikusan tudják alkalmazni azokat.
- C: A tanulói egyéni szabadság hangsúlyozásával az ember megfosztja a fiatalokat azoktól a fontos eszközöktől, amelyekkel megismerhetnék, megérthetnék a társadalmi, kulturális, nevelési, szakmai rendszereket.
- A pedagógus a növendékben pontosan kidolgozott magatartás-stratégiákat hoz létre, hogy az képes legyen alkalmazkodni az életben található bonyolult helyzetekhez.
- V: A tanulás, a képzés olyan folyamat, amellyel az ember elsajátítja az ismereteket. Az elsajátítást az ismeretek megfelelő összeállítása, szerkesztése és helyes szervezeti keretekben való alkalmazása teszi lehetővé. A megszerzett ismeret elraktározható, adott esetben mozgósítható.
- Az ismeret és tevékenység között direkt kapcsolat van.
- B: A pedagógus esettanulmányok, játékok, szimulációk alkalmazásával könnyítheti meg a növendékeknek az ismeretszerzést.
- R: A pontos tudáshoz vezető folyamat természetét nagyon kell ismerni ahhoz, hogy ki lehessen alakítani az oktatás szakaszainak szigorú láncolatát.
- M: Az a felfogásmód, érzékenység, amellyel az egyén egy ismeretet, tudást értéknek, értékesnek tart, erőteljesen összefügg azzal, hogy a csoport (pl. az osztály), a társadalmi kör, amelyben az illető él, milyen fontosságot tulajdonít annak.
- F: A jó tanárnak képesnek kell lenni – az intellektuális fejlődés törvényszerűségeinek ismeretében – elsajátíttatni a növendékekkel az új ismereteket, mégpedig figyelembe véve az illetők már meglévő tudásának szintjét.
- L: A jó pedagógus minden interakciós lehetőséget, helyzetet kihasznál annak érdekében, hogy növendékeiben kialakítsa az önmagukba vetett hitet, az öntudatot korlátaik, érdekeik, fejlődési lehetőségeik ismeretét.
- Q: Az oktatás sikerességének értékelésekor, valamint a teljesítmények értékelésekor számba kell venni a növendékek véleményét is. Az értékelés személyközi (interperszonális) kapcsolatokra épül, mindenki véleményére, akik a csoporthoz (pl. az osztályhoz) tartoznak.
- L: A tanár mindenekelőtt „forrás-személyiség”. Beavatkozásainak az a célja, hogy segítséget adjon minden növendék alkotóképességének kifejlődéséhez.
- A: A nevelőintézet, az iskola szoros kapcsolatban van a társadalmi léttel. Az oktatás-képzés célja minden tekintetben a jó állampolgár nevelése.
- N: A tanár, a tanító ismeri legjobban a tanórán elsajátítandó anyagokat. Az ő feladata tehát a célok és a feladatok meghatározása, az oktatás gondos megszervezése.
- I: A nevelőtevékenység csoportban folyik. Még ha azon kívülre is „jut” belőle, akkor is a tanulóközösség munkájába integrálódik.

G: A jó pedagógusnak a vérében van, hogy felderítse és korigálja saját hibáit. Ezért rendszeresen aláveti magát értékelő eszmecseréknek, vagy pedig különböző technikákkal (pl. videofelvételeken) önmagát figyeli meg.

J: A modulrendszerű oktatás, amely az egymástól viszonylag független tananyag-egységek kialakításán alapul, megkönnyíti a képzést és az önképzést.

A tananyag belső logikája vezeti az oktatás megszervezését.

G: Az oktatás eredményessége különösképpen az automatizmusok kialakításában értékelhető. Az automatizmusok teszik lehetővé, hogy a növendék a képzési szituációktól eltérő helyzetekben is, gondolkodás nélkül is helyes válaszokat tudjon adni.

D: Az embernek mindenekelőtt és különösképpen önmagában kell keresnie a tanulás-indítékokat, szükségleteket. A pedagógus ehhez értékes segítséget nyújthat a növendéknek. Enélkül kevés tanítói, tanári babérra számíthat.

P: Valaminek a megtanulása individuális, belső tevékenység. Senki nem tud más helyett megtanulni valamit, időt is csak az ember önmaga nyerhet önmagának.

E: A társadalmi, a csoport-, a gazdasági, az ökológiai problémák valójában a nevelési szintéren keletkeznek, a nevelés felel értük.

K: Valakit önállósággal fölvértetni annyit jelent, mint olyan cselekvési mechanizmusokat kialakítani benne, amelyek lehetővé teszik neki, hogy hatáson tudjon reagálni a környezet kihívásaira.

N: Könnyebb és hasznosabb a tanulónak a tudást szervező legfőbb tananyag-struktúrákat, alapszerkezeteket elsajátítani, mint a teljes, részletes ismeretanyagot megtanulni.

A következőkben szíveskedjen összegyűjteni és leszámolni a betűket, s kifejezni teljesítményét az alábbiak szerint:

az A, E, I, M, Q és U betűk száma =, amely a TI értéket fejezi ki;

a D, H, L, T, P és X betűk száma =, amely az SZF értékét fejezi ki;

a B, F, J, N, R és V betűk száma =, amely az IÁ értéket fejezi ki;

a C, G, K, O, S és W betűk száma =, amely az MV értéket fejezi ki.

	TI	MV	IÁ	SZF
20				
18				
16				
14				
12				
10				
8				
6				
4				
2				

(TI = a „társadalmi (közösségi) interakció” komponens;

SZF = a „személyiségfejlesztés” komponens;

IA = az „ismeretanyag-átadás” komponens;

MV = a „magatartás-változtatás” komponens.)

(A komponensek tartalmi kifejtését a következő oldalakon lehet olvasni.)

Kérem, hogy azelőző oldalon lévő üres rácsozatba jelölje be a különböző komponensekhez tartozó adatokat, majd satírozza be az oszlopokat a betöltött rubrikáig, s a hisztogramról olvassa le saját pedagógusi habitusát!

Milyen pedagógus tehát Ön? Kérem szépen, hogy olvassa el, ismerje meg a négy komponens jellemzőit, aztán következtessen saját tanítói, tanári habitusára!

A „társadalmi (közösségi) interakció” komponens (TI).

A társadalmi szükségletek fontosabbak az egyénieknél. A társadalmi reformot minden mással szemben előnyben kell részesíteni, amelyhez viszont egyéni és kollektív felelősség szükségeltetik. A nevelési intézményrendszer a társadalmi változtatás egyik leghatásosabb eszköze.

A tudás a társadalmi környezet problémáinak szabályozására, megoldására szolgál. Aki tanul, annak társadalmi tevékenységet kell folytatnia, mégpedig különböző színtereken; eszmecserében kell lennie másokkal, a többi tanulóval, hallgatóval, a tanárokkal, többek között a további tudás megszerzéséhez szükséges programok összeállítása érdekében is.

A tudás megszerzésének forrása és eszköze a társadalmi tér, s ugyanitt is használható föl, hiszen a tudás mindig valamire szolgál.

Az ember számára alapvetően fontos a szociális és kulturális környezettel kialakítandó tapasztalatcsere.

A pedagógusoknak a növendékeknél ezeket a képességeket kell kifejleszteni, igénybe véve mások segítségét is, mégpedig úgy, hogy kapcsolatba hozzák velük a gyermekeket, a fiatalokat.

A fenti célok eléréséhez a legjobb közeg a csoport, a közösség. Az ismeretek átszármasztása helyett inkább problémákkal kell szembesíteni a növendékeket, amelyeket aztán közös erőfeszítésekkel kell megoldani.

A tanítói, tanári beavatkozás lényege: a csoport (az osztály) segítése, támogatása, hogy a tanítványok együttes törekvéssel teljesítsék a feladatokat. A pedagógus inkább mozgósító (animátor), mintsem a hagyományos értelemben vett oktató.

A követelmények a szervezeti, szervezési téren fogalmazódnak meg, nem pedig a tartalmi, tananyagbéli szinten. A növendéket arra ösztönzik, hogy mélyítse el tudását; a pedagógus megítélései éppen annyit nyomnak a latban, mint a növendékeké.

A „magatartás-változtatás” komponens (MV).

A nevelés lényege a magatartás-változtatás. Az osztály szintjén a pedagógus úgy szolgálja ezt a célt, hogy a növendékek egymás után következő tevékenységét gondosan megszerkeszti, s menet közben minden, az általa elővételezett céloknak megfelelő magatartásformát, produkciót pozitívan értékeli, megjutalmaz.

A pedagógus szerepe tehát a magatartás-változás irányítása. A növendékek szükségleteinek megragadásáról, az új magatartásforma környezeti feltételeinek meghatározásáról, biztosításáról van szó. Így a tanulás (a magatartás megtanulása is) szisztematikusan és előre látható módon valósul meg.

A pedagógusnak mindent, amit csak lehet, meg kell tervezni. Minél kevesebbet szabad a véletlenre bízni. Körvonalazza tehát a tanítás és a tanulás sajátos céljait, a tartalmakat témákra bontja, elemzi a növendékek szükségleteit, számít a korábban szerzett ismeretekre, s többféle értékelési módszert is kidolgoz.

Összegezve: a tanító, a tanár a rendszeres elemzés szakembere; nála az oktatás, képzés, nevelés tulajdonképpen technológiai folyamat.

A társadalmi tervezés, a munkapiac, a társadalom szükségleteinek tanulmányozása az iránymutató a tanulmányi és nevelési programok összeállításához.

A személyes szabadság a nevelés terén enyhébb esetben munkahelyi beilleszkedési csálódásokhoz, súlyosabb esetben elhelyezkedési nehézségekhez vezethet. Többet ér,

ha előre szabatosan fölkészítik és orientálják a fiatalot, s a képzőintézmények is a munkaerőpiac, a társadalom szükségletei szerint dolgoznak.

Az egyén saját érdeklődését azon a téren, abban a tekintetben fejleszti, elégíti ki, amelyben kiválik. Alkalmos eszközökkel ki lehet alakítani a speciális képességeket a növendékekben. Oda is el lehet jutni, hogy az iskola megváltoztatja értékorientációikat, beállítódásaikat. Az ilyen változások, változtatások is szükségesek a társadalmi harmónia megteremtéséhez.

A szabad választás nem több illúzió. Az egyénnek is az a jó, ha igyekszik harmóniában élni környezetével.

Az „*ismeretanyag-átadás*” komponens (IÁ).

Ha maga az oktatás és nevelés-tevékenység igen összetett is, az iskola szerepét általában nem nehéz meghatározni. Az oktatás egyenlő a tudás átszarmaztatásával. Az átadás kettős természetű:

– az egyén szintjén: „tudóssá” („tudóvá”) teszi a növendéket, tehát mássá, többé, mint amilyen addig volt;

– társadalmi szinten ez a transzmisszió biztosítja a generációk és a civilizáció stabilitását; a hagyományos kulturális értékek ismételt átsajátításához ez a legjelentősebb eszköz.

A tanítónak, tanárnak az a feladata, hogy szisztematikus módon tárja elő az anyagot, hogy a tanulók meg tudjanak vele bírkózni, uralni, birtokolni tudják.

A tanár arra van kiképezve, hogy a tanítandó ismeretkörben jeles szakértő legyen, hogy az oktatás módszereivel is igen biztonságosan gazdálkodjon. A tananyagot szét kell osztania a rendelkezésre álló időkeretekre, s olyan szervezetséget, rendet kell teremtenie a tanításban, hogy a nagy témák előnyben részesüljenek.

Az oktató tevékenység megszervezéséhez föl kell használni a didaktikai, metodikai, pszichológiai és a más tudományokban elvégzett kutatások eredményeit. Következésképpen lehetségesnek látszik a tudás átvitelének mennyiségi és minőségi szempontú gyarapítása.

A „*személyiségfejlesztés*” komponens (SZF).

Abból kell kiindulni, hogy bármennyire is képzett és okos is az ember, ha nem tud harmóniában élni másokkal és önmagával, akkor a társadalom, a társas viszonyok peremére szorul, boldogtalan lesz. A nevelő legfőbb gondja tehát, hogy keresse: növendéke miként juthat el ehhez a kiegyensúlyozottsághoz.

Nem szerencsés megoldás a nevelés során elszakítani egymástól az ismeretnyújtást, ismeretszerzést és a személyiség más dimenzióinak fejlesztését. A személyiséget globálisan kell figyelembe venni. A cselekedet eredetisége fontosabb, mint köznapi minősítésű értékrendje.

A tanár, a tanító tanácsadó, segítségforrás a növendék mellett. A képzés, a tanítás és tanulás személyes tett. Ha az ember kedvező légkört és feltételeket teremt a nevelési szituációban, akkor a tanulás indítékait, az önfejlesztés örömét is ki lehet alakítani a növendékekben.

Ahhoz, hogy az önképzéshez és a személyiség gyarapodásához kedvező klíma keletkezzen, a növendékeknek mindenekelőtt azt kell érezni, hogy feltétel nélkül elfogadja őket a pedagógus és a csoport (a társak, az osztály). Az egyén sikeres tevékenységére való bátorítása a jutalmazó, mintsem a büntető műveletekkel jellemezhető légkörben képzelhető el. A növendékek hibáit, sikertelen tetteit persze észre kell venni, vetetni, hogy képesek legyenek a következményeket korrigálni.

KOVÁCS SÁNDOR